

Lena Eskilsson *Drömmen om kamratsambal-
let. Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad.*
Carlssons, 1991, 240 s, 225 kr

Efterlängtdad bok om Fogelstad

**Konservativa, radikala eller principiösa? Fogelstad-
kvinnorna lät sig inte påverkas av vad andra tyckte.
De förbehöll sig rätten att fritt ösa ur idéernas källa.**

"Kvinnoförbundet" fr o Elisabeth Tamm, Ada Nilsson, Honoré Hermelin, Elin Wägner. Sittande Kerstin Hesselgren, ur boken

NÄR JAG LÄSTE Lena Eskilssons nyutkomna bok om Fogelstad tänkte jag på det bemötande jag fick 1972, när jag på darrande ben tagit mig upp för trapporna till historieforskaren Sven-Ulric Palmes tjänsterum. Jag ville skriva en uppsats om Elisabeth Tamm. "Det här skrivits om eländigt", sade Palme och syftade på Margareta Larsons licentiatavhandling "Eländet" var således hans namn på en verksamhet som med glödande entusiasm och stora personliga uppoffringar pågick under nästan 30 år.

Numerär är Fogelstadrörelsen ganska väldokumenterad. Lena Eskilssons bok är emellertid efterlängtdad och välkommen, då den är det första idéhistoriska arbetet på temat. Boken är en omarbetad upplaga av Lena Eskilssons doktorsavhandling. Den förenar den vetenskapliga avhandlingens stringens och pålitlighet med ett fritt i språk och berättelse som gör den lätt tillgänglig för var och en som vill ta del av ämnet. Huvudvikten är lagd på den ena av de tre verksamheter som Fogelstadkvinnorna ägnade sig åt, nämligen den kvinnliga medborgarskolan. De andra två, tidningen Tidevarvet och Frisinnade Kvinnors Riksförbund, behandlas rapsodiskt.

Kvinnor och fred

Det stora värdet ligger enligt min åsikt i den klarhet som Lena Eskilsson har skapat genom sin analys av

Fogelstadkvinnornas ideologiska mångfald. Den kompletterar och kontrasterar på ett bra sätt tidigare ibland lite väl sockrade berättelser om den underbara andan på Fogelstad. Att kvinnorna, jorden och freden bildade en storme i Fogelstadgruppens politiska program såg jag tidigt, men om eller hur alla olika ämnen och rubriker som alltid fanns på skolans föreläsningssidor hängde ihop med dessa punkter trängde jag aldrig in i. Det var Lena Eskilsson som gjorde bland mycket annat. Det är hon värd tacksamhet och uppskattning för. Det måste ha varit ett digert och snårigt jobb.

Ideologisk mångfald

Vad som frapperat mig när jag tagit del av Lena Eskilssons analys är hur välbekanta Fogelstadgruppens idéer verkar. Dess visioner om ett framtida samhälle måste ha varit ett ideogods, gemensamt för många progressiva kvinnors drömmar om bättre könsrelationer än såväl det gamla patriarkala samhällets över- och underordning som det nya manssamhällets sexualitetsmönster. Fogelstadkvinnorna sate idéerna i verket. De hade emellertid inte en enda ideologi. Ur en fatabur av olikartade idéer öste de allt som de ansåg användbart utan att låta sig påverkas av om andra kallade det "konservativt" eller "radikalt" eller dem själva för "principiösa". Den liberalism som förenade Fogelstadkvinnorna var just rätten att fritt ösa ur idéernas källa.

Feminism kontra 80-talsradikalism

Deras feminism hade dock sitt ursprung hos Fredrika Bremer och 1800-talets kvinnorörelse. Paradoxalt nog bidrog den s k 80-talsradikalismen, i vilken även Fogelstadgruppen har sina rötter, också till att försväva den tidiga feminismen i Sverige. 80-talsradikalismen var inte enbart så jämlikhetssträvande som eftervärlden gärna tror. Där fanns starka inslag av kvinnohat och fruktan för kvinnofrigörelse. Jag ser en biologisk och ojämlighetsinriktad linje och en mer idealistisk och jämställdhetssträvande linje som kämpade mot varandra. 80-talsradikalismen anklagade överlag den tidiga kvinnorörelsen för att "ensidigt" hävda ett "abstrakt" jämlikhetsideal med syfte att göra kvinnor till män.

Min åsikt är att den likhetsprinci-

pen aldrig haft något större inflytande i svensk kvinnorörelse. Att kräva "lika rättigheter" är inte att påstå att kvinnor och män är lika eller bör bli det. Kravet på lika rättigheter till utbildning grundades exempelvis på sårarsprincipen. Möjligen betonades ibland att det också fanns likheter mellan kvinnor och män.

Ellen Key

Anmärkningsvärt, men icke förvånansvärt, är att Ellen Key aldrig blev någon idealgestalt för Fogelstadkvinnorna. Hon stod nämligen för just det biologiska konstänkande som i stort reducerar kvinnans roll till älskarinnans och moderns, och hennes yrkesarbete till en bisyssla eller en förlängning ut i samhället av hustru- och moderkapet.

Ellen Key blev mer socialdemokratins och det moderna manssamhällets ideolog än feminismens. 1880-talsradikalismens progressiva sexualliberalism fick sin fortsättning i de frisinnade kvinnornas rörelse, främst genom de unga läkarna Ada Nilsson, Alma Sundqvist, Andrea Andreen med flera. Länken mellan dem och den tidiga feminismen var Karolina Widerström. Elin Wägner höll i det penskaft som förde ut den sexualpolitik och hela det politiska program innefattande kvinnofrågan, jordfrågan och fredsfrågan som Fogelstadkvinnorna utformade.

Partipolitik

Detta kvinnopolitiska program kunde de frisinnade kvinnorna inte ensamma förverkliga. De måste ha majoriteten av kvinnorna med sig och den fanns inte till höger om den frisinnade liberalismen.

Fogelstadkvinnorna tog upp ännu en idé ur 80-talsradikalismen – drömmen om ett vänsterparti som förenade alla progressiva krafter till vänster om högern. De frisinnade kvinnorna lyckades under en viss period få med sig socialdemokratin kvinnor, men detta tog slut när kommunistiska kvinnor så småningom välkomnades.

Det vänsterparti Fogelstadkvinnorna hoppades på blev aldrig verklig. Frisinnade kvinnors utveckling till vänsterförbund är dock, enligt Lena Eskilsson, det närmaste vi i det här landet har kommit till något motsvarande andra nordiska länders vänsterparti. En utredning om varför det är på det viset kunde kanske vara till hjälp för dem som idag vill bredda vänstern och för dem som undrar över om vänstern fortfarande lever eller är död.

av HJÖRDIS LEVIN

Fogelstadrörelsen bildades av Elisabeth Tamm, ägare och brukare av godset Fogelstad i Julita socken, Södermanland, tillsammans med Honoré Hermelin, pedagog, Kerstin Hesselgren, bostadsinspektör, Ada Nilsson, läkare och Elin Wägner, författarinna.

Dessa fem kvinnor, som ibland kallas Fogelstadgruppen, ibland Tidevarvsgruppen, utgav åren 1923-36 den radikala tidningen Tidevarvet och ledde under åren 1925-54 den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad. Ada Nilsson var ansvarig utgivare för Tidevarvet och Elin Wägner var en tid redaktör och under alla år skribent och reporter. Honoré Hermelin var skolans rektor.

Sambidigt med skolans start bildades Fogelstadförbundet i syfte att förena lärare, elever, föreläsare och andra intresserade i ett förbund för fortsatt kontakt och samvaro. En tidning med samma namn gavs ut och förbundet upplöstes först en bit in på 1980-talet.

Rörelsens organisatoriska och politiska, dock aldrig partipolitiska plattform, var Frisinnade Kvinnors Riksförbund som bildades 1923. Frisinnade Kvinnors Förening startades ursprungligen 1914 av Ada Nilsson och Julia Kinberg. Förbundet antog 1931 namnet Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

Kerstin Hesselgren var under drygt 20 år förbundets ordförande och efterträddes 1945 av läkaren Andrea Andreen, en kvinna som alltid funnits i Fogelstadgruppens närhet.

Fogelstadrörelsens tre främsta programpunkter, kvinnorna, jorden och freden, förenades i grundtanken att om kvinnorna, som aldrig fått göra sig gällande, fick inflytande på alla områden, speciellt på brukandet och behandlingen av jorden, mänskligens modier, skulle krig, våld och allt annat maktsmissbruk upphöra och kamratsamhället växa fram.

Dessa idéer mognade fram, speciellt ur Elisabeth Tamms och Kerstin Hesselgrens erfarenheter som pionjärer i Sveriges riksdag. Den allmänna rörelsen som genomfördes efter många och långa år av entäget kvinnarbete fick inte bli en innehållslös paragraf. Kvinnorna skulle inte använda den för att rösta på män. De skulle själva skapa det nya och goda samhället.